

EEDER
EDEBÎ ELEŞTİRİ DERGİSİ
ISSN: 2602-4616

Cilt 5, Sayı 2, Yıl 5, Ekim 2021

Makale Adı /Article Name

Seyyid İbrahim Hanîf'in Rumeli
Menzil-nâmesi

Menzil-nâme (The Letters Of
Destinations) Written in The Rumelia
Region by Seyyid İbrahim Hanîf

Yazar/Author

Halil BATUR
Dr., Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı, halilbaturr@gmail.com
 ORCID: 0000-0002-7742-6339

Yayın Bilgisi/Article Information

Yayın Türü: Araştırma Makalesi
Gönderim Tarihi: 05.07.2021
Kabul Tarihi: 04.09.2021
Yayın Tarihi: 31.10.2021
DOI: 10.31465/eeder.962513
Sayfa Aralığı: 448-475

Kaynak Gösterme/Citation: Batur, Halil (2021). "Seyyid İbrahim Hanîf'in Rumeli Menzil-nâmesi", *Edebî Eleştiri Dergisi*, C V, S II, s. 448-475.

(Bu makale, yazar beyanına göre, TR DİZİN tarafından öngörülen "ETİK KURUL ONAYI" gerektirmektedir.)

ÖZ

Klasik Türk edebiyatında farklı coğrafyalara yapılan seyahatlerde konaklanan menziller hakkında bilgi veren eserlere menzil-nâme denmektedir. Menzil-nâmelerin çoğu hac seyahati sırasında ziyaret edilen menzilleri tanıtmak amacıyla yazılmakla birlikte ülkenin farklı noktaları arasındaki menzillerin tanımlandığı eserler de yazılmıştır. Menzil-nâme türünde eser veren şairlerden biri de XVIII. asır şairlerinden olan Seyyid İbrahim Hanîf'tir. Seyyid İbrahim Hanîf, III. Selim dönemi şairlerindedir. Önemli resmî görevlerde bulunan Hanîf'in şu ana kadar tespit edilen Divançe, Şerh-i Tûfân-ı Mârifet, Menâzili'l-Haremeyn, Siyer-i Nebi adlarında dört eseri vardır. Yaptığımız araştırmalar sonucunda şairin Nakd-i Gayret-i Hanîf adlı bir eseri daha tespit edilmiştir. Şair, bu eserin ilk bölümünde III. Selim'in I. Abdülhamid yerine tahta geçmesi münasebetiyle bu saltanat değişikliğini Eğriboz ve Karheli sancaklarına resmî olarak bildirmek görevi ile Rumeli'ye yaptığı seyahati detaylı bir şekilde anlatmıştır. Bu çalışma, Seyyid İbrahim Hanîf'in resmî görevle gittiği Rumeli seyahati esnasındaki gözlem ve izlenimlerini konu alan ve Nakd-i Gayret-i Hanîf adlı eserin ilk bölümünü oluşturan Rumeli Menzil-nâmesi üzerine yapılmıştır. Eser; şairin gözlemleri, gezdiği yerlerin coğrafi yapısı, mimarisi, gezip gördüğü yerlerin birbirine olan uzaklığı ile orada yaşayan halkın etnik ve dinî yapısı hakkında ilk elden önemli bilgiler içermektedir. Hanîf'in verdiği bilgiler eldeki bilimsel kaynaklarla da desteklenerek incelenmiş ve yer yer eserin metinlerine de yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Seyyid İbrahim Hanîf, Nakd-i Gayret-i Hanîf, Rumeli Menzil-nâmesi.

ABSTRACT

In Classical Turkish Literature, the word "menzil-nâme" refers to a collection of letters written by travelers that provided information about the places where they stopped over during their travels from one location to another. While some of these letters were written to introduce different locations across the country being visited, most of them were written by pilgrims to Mecca in an attempt to introduce the specific locations where these travelers were accommodated. One of the poets having written menzil-nâme in the 18th century is Seyyid İbrahim Hanîf. Known as one of the poets who lived during the reign of the Ottoman Sultan Selim III, Hanîf produced four different works as far as known so far. These are Divançe (A small collection of poems), Şerh-i Tûfân-ı Mârifet (Commentary of Tûfân-ı Mârifet), Menâzili'l-Haremeyn (Makka al-Mukarrama and al-Madina al-Munawwara), and Siyer-i Nebi (The Life of The Prophet). The present study has revealed one other work by this poet, which is called Nakd-i Gayret-i Hanîf. In the first chapter of this book, Hanîf talks in detail about the journey he made to the Rumelia region in order to officially inform the banner lords of Eğriboz and Karheli about the ascension of Sultan Selim III to the throne after Sultan Abdulhamid I, apart from the places he stopped over during this journey. The present study deals with Menzil-nâme of the Rumelia, which is one of the chapters of Nakd-i Gayret-i Hanîf by Seyyid İbrahim Hanîf and which talks about the observations made and the impressions formed by the poet during his official journey to the Rumelia region. This book contains important first-hand information about the geographical structure and architecture of the places visited by the poet besides giving information about the distance between these places and the ethnic and religious structure of those inhabiting the aforementioned destinations. The information provided by Hanîf has been evidenced by scientific studies available in the literature. Furthermore, some texts from Menzil-nâme of the Rumelia have been included in the present study.

Keywords: Seyyid İbrahim Hanîf, Nakd-i Gayret-i Hanîf, Menzil-nâme of the Rumelia, Classical.

GİRİŞ

Menzil kelimesi sözlüklerde “esnâ-yı seyr ü seyahatte gece nüzul olunan yer, konak”, “iki konak arası bir konak yol, merhale”, “ikamet olunan yer, mesken, ikametgâh”, “posta tatarı beygirlerinin bulunduğu mahal, tatar konağı veya menzil beygirleri”, “kast ve niyet edilen son mahal” gibi anlamlara gelmektedir (Şemseddin Sami, 2005: 1414). İstilah olarak ise kervanların ve posta tatarlarının indikleri ve at değiştirdikleri yahut geceyi geçirmek üzere konkladıkları bina ve hanların için kullanılan bir tabirdir (Pakalın, 1993:479).

Yollar ve yol sistemi, tarih boyunca bütün devletler için büyük önem arz etmiştir. Zira gerek ticari, ekonomik ve askerî faaliyetler gerekse ulaşım, haberleşme ve nakliye gibi hizmetler düzenli bir yol sistemi sayesinde gerçekleşmiştir. Bu bakımdan Osmanlı imparatorluğu, iyi ve düzenli işleyen bir yol sistemine sahipti. İstanbul’dan başlamak üzere hem Anadolu’ya hem de Rumeli’ye giden ana yollar ve bunlara bağlanan lüzumu kadar tali yollar yapılmıştır.

İlk zamanlarda eyaletlerin durumu ile sınır boylarında elde edilen bilgileri devlet merkezine bildirmek ve hükümetin emirlerini gereken yerlere ulaştırmak için kurulan menzillerin zaman içerisinde ordunun sefer esnasında iâşesinin temini, özel haberleşmeler, şehirlerarasında irtibatın ve nakliyenin sağlanması gibi amaçlara da yöneldiği görülmektedir. Özellikle ordunun ihtiyaçlarının giderilmesinde menzillerin çok önemli bir rol oynadıkları belirtilmelidir. Zira daha sefer öncesinde menzillerin buldukları kadınlara yazılan hükümlerde, bir miktar zahirenin menzil noktalarına getirilmesi istendiği gibi, bunun dışında pek çok kimse de mallarını satmak için menzillere gelmekteydi; böylece menzil noktaları sefer esnasında bir ticaret merkezi hâline gelirdi (Halaçoğlu, 1981: 123-125).

Osmanlı İmparatorluğu’nda yollar Rumeli ve Anadolu’da üç kola ayrılmakta olup bunlar sağ, sol ve orta kollar olarak gruplandırılmıştır. Rumeli’ye giden yollar; sağ kol, İstanbul, Kırklareli, Aydos, Pravadi, Babadağ, İsakçı, Akkirman ve Özi’ye; orta kol, İstanbul, Silivri, Çorlu, Edirne, Filibe, Sofya ve Belgrad’a; sol kol ise İstanbul, Silivri, Tekirdağ, Gelibolu, Keşan, Gümülcine, Selanik, Yenişehir vs. gitmekteydi (Halaçoğlu, 1981: 123).

Osmanlı İmparatorluğu’nda taşraya ve gerekli diğer yerlere merkezden gönderilen emirlerin ulaştırılması, haberleşmenin çabuk ve güvenli bir şekilde yapılması ve ulakların her türlü ihtiyaçlarının karşılanması için yollar üzerinde uygun aralıklarla menzilhaneler; yani konak yerleri kurulmuştur. Menzilhaneler yalnız bu işler için değil, aynı zamanda sefer esnasında ordunun iâşesinin sağlanması ve konaklaması ile ticari malların naklinde de kullanılmıştır (Armağan, 2000: 75).

Herhangi bir yerleşim yerinin menzil olarak tayin edilebilmesi için normal zamanlarda ulakların sıkıntı çekmemesi ve seri haberleşmeyi sağlamak amacıyla belli bir mesafe aralığında olması gerekirdi. Ayrıca sefer esnasında ordunun dinlenmesi ve iâşe akışının kolayca yapılabilmesi, menzil noktalarının tespitinde belirleyici olurdu. Konaklama noktaları birbirine eşit uzaklıklarda olmayıp her bir menzil coğrafi şartlara, emniyetin ve menzil ihtiyaçlarının sağlanabileceği yerlere göre değişik mesafelerde kurulmuştu. Menziller, ana ve tali yollar üzerinde haberin hızlıca gereken noktalara ulaştırılabilmesi için üç saatten yirmi sekiz saate kadar olan mesafelerde tesis edilmiştir. Doğrudan menzil tayin edilmeyen fakat ulakların

uğramak zorunda kaldıkları mahallerde ahalinin ulaşım ihtiyacını karşılama zorunluluğu vardı (Halaçoğlu, 1981: 159).

Hac farızasını yerine getirmek maksadıyla yola çıkan kervanlar ortalama 8-9 ay süren seyahatlerini tasvir eden eserler kaleme almışlardır. Bu eserlerde genellikle yol güzergâhları, konaklama ve oturak menzilleri tanıtılarak yolculuğun nasıl yapıldığı anlatılır. Ayrıca menzillerde bulunan ziyaretgâh ve türbelerin isimleri verilerek menzilin dikkat çeken önemli özellikleri ile bölge hakkında anlatılan rivayetlerden de bahsedilir. Bunun yanında, bu eserleri kaleme alan müellifler, başlarından geçen ya da şahit oldukları olaylardan ziyade, geçtikleri ve gördükleri yerlerde hacıların ihtiyaç duyabileceği su ve diğer ihtiyaçların bulunup bulunmadığı hususunda da bilgiler sunarlar (Sak ve Çetin, 2005: 210).

Divan şairleri, yerleşim yerlerini ve bu yerlerin özelliklerini değişik vesilelerle gerek mensur gerekse manzum bir şekilde sıkça aktarmışlardır. Zaman içerisinde bu türden anlatıların yaygınlık kazanmasıyla sadece yerleşim yerlerini konu alan manzum, mensur veya mensur-manzum karışık bir tarzda müstakil edebî türler ortaya çıkmıştır. Bu tür eserlerden biri de ekseriyetle hac kervanlarının konakladıkları menziller ile ilgili bilgi veren menzil-nâmelerdir. Ancak hac yolu dışında da farklı güzergâhlardaki menzilleri anlatan menzil-nâmeler de yazılmıştır (Kaplan, 2020: 153). Menzil-nâmeler, farklı yerleşim yerleri arasında yapılan seyahatlerde yolcuların konakladıkları mekânlar veya yerleşim yerlerini konu edinen veya onları tanıtan manzum veya mensur eserler olarak tanımlanabilir.

Menzil-nâmelerin en dikkat çekici özelliklerinden biri yolculuğun amacını vurgulayan, hacı veya seyyahlara kısa fakat faydalı ve genel bilgiler veren, sadece seyahat hatıraları olmayan eserler olmalarıdır. Bu tarz eserlerde menzil adlarının belirtildiği, iki menzil arasında zaman hesaplamalarının titizlikle yapıldığı, bu hesaplamaların bazen namaz saatlerine göre tayin edildiği görülür (Turay, 2017: 113).

Menzil-nâmelerde genellikle yolcuların yol güzergâhları ve konaklama menzilleri tanıtılarak yolculuğun nasıl yapıldığına dair bilgilere yer verilir. Ayrıca menzillerde bulunan ziyaretgâh ve türbelerin isimleri verilerek menzilin dikkat çeken önemli özellikleri ile bölge hakkında anlatılan rivayetlerden de bahsedilir. Bunun yanında, bu eserleri kaleme alan müellifler, bizzat başlarından geçen ve şahit oldukları olaylarla birlikte geçtikleri ve gördükleri yerlerde yolcuların ihtiyaç duyabileceği su ve diğer gıda maddelerinin bulunup bulunmadığı hususunda da bilgiler sunarlar.

Klasik edebiyatta muhteva itibarıyla yolcuların konakladıkları menziller ve bunların sahip oldukları özellikler ile ilgili bilgi veren menzil-nâme türünde yazılan eserler “manzum”, “mensur” ve “manzum-mensur” karışık olmak üzere üç şekilde karşımıza çıkmaktadır (Kaplan, 2020: 153).

1. Seyyid İbrahim Hanîf ve Eserleri

XVIII. yüzyıl şair ve âlimlerinden olan Seyyid İbrahim Hanîf, 1750’de (H. 1164) İstanbul’un Üsküdar semtinde doğmuştur. Baltacılar zümresinden olup Dîvân-ı Hümâyûn ve Dârüssaâde’de kâtip olarak görev yapmıştır. Osmanlı tarihinde Dârüssaâde tabiri de ekseriyetle padişahların ve ailelerinin ikametgâhı olan Topkapı Sarayı’nın Harem Dairesi için kullanıldığı gibi bazı kaynak ve belgelerde doğrudan

doğruya sarayı ifade eder bir şekilde de kullanılır. Dârüssaâde'de vazife yapanlar, padişaha ve ailesine yakınlıkları sebebiyle Osmanlı siyasi tarihinde önemli roller oynamışlardır. İfa ettiği bu vazifelerden hareketle Seyyid İbrahim Hanîf'in yaşadığı dönemin padişahları ile yakın ilişkilerinin olduğu düşünülebilir. Nitekim III. Selim'in cülusunu Eğriboz ve Karlıeli sancaklarına bildirmek üzere görevlendirilmiş ve III. Selim'in tahta çıkması üzerine bir de cülusiye yazmıştır.

Bir dönem bilinmeyen bir nedenden dolayı vazifesinden el çektirilen Hanîf, bu yüzden kendisine cezbe gelmesi ile tanındı. Seyyid İbrahim Hanîf, *Siyer-i Nebî* adlı eserini 1204 yılında ve 40 yaşında yazdığını belirtir. Bu bilgiden hareketle doğum tarihinin 1164 (M. 1750) olduğu anlaşılmaktadır. Yine bu eserinde Hanîf, Mevlevî olduğunu ve Üsküdarlı olduğunu açıkça ifade etmiştir (Yıldız, 2011: 26-27).

Ârif Hikmet tezkiresinde şairin baltacı zümresine mensup olduğu, bilinmeyen bir nedenden dolayı görevinden azledildiği ve bunun neticesinde kendisine cünun hâli geldiği şu şekilde ifade edilmiştir:

“...Baltacı zümresinden olup azlinden sonra tecennün etmiştir. Çend sâl mürûnunda bu hâl üzre vefat etmiştir. Kesret üzre ‘aşıkâne eş’ârı vardır. Cünûndan nev-’amâ ifâket geldikde Hacc’a gitmiştir. ‘Siyer’ manzûmesi vardır. Neş’et Hâce’nin ‘Tûfân’ını Türkçe şerh etmiştir. Bu dahi Neş’et telâmizindedir.” (Çınarcı, 2007: 45).

İslam Ansiklopedisi’nde Seyyid İbrahim Hanîf hakkında şu bilgilere yer verilmiştir: “Süleymaniye Kütüphanesinde Siyer-i Şerif manzumesi ve Hâsıl-ı Hacc-ı Şerif li-Menâzili’l-Haremeyn adlı eserleri bulunan İstanbullu şair ve hattat Seyyid İbrahim Hanîf Bey (öl.1217-1802) ...” Bu bilgilerden hareketle Hanîf'in özellikle şairlik ve hattatlık yönleri ile tanındığı söylenebilir (Akpınar, 1997: 40).

Seyyid İbrahim Hanîf Efendi ile ilgili bilgilere XVIII. ve XIX. yüzyılda yazılan başka kaynaklarda da yer verilmiştir. Şair hakkında bazı tezkirelerde şu bilgiler yer almaktadır:

Şemseddin Sami, *Kâmusu’l-A’lâm* adlı eserinde Hanîf'i tanıtma sadedinde şu ifadeler yer verir: “Müteahhirin-i şu’ârâ-yı Osmâniyye’den ve hâcegân-ı divân-ı hümayûndan olup 1211 tarihinden sonraca vefat etmiştir. Siyer-i Hazret-i Nebeviye müteâllik üç cilt üzre bir manzumesi vardır.” (Şemseddin Sami, 1317: 388).

Fatin Tezkiresi’nde şair hakkında şu bilgiler yer alır:

“Nâzım-ı mecmûa-i hünermendî İbrâhim Hanîf Efendi hâcegân-ı divân-ı hümayûndan olup bin iki yüz on bir târihinden sonra irtihâl-ı dâr-ı bekâ eylemiştir. Mümâ-ileyh siyer-i Hazret-i Nebeviye müteallik üç cildi şâmil bir kıt’a manzûme-i latife tertibine muvaffak olmuştur.” (Çiftçi, 2013: 110).

Seyyid İbrahim Hanîf'in ailesi hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi verilmemekle beraber şair, *Siyer-i Nebî* adlı eserinde babasının adının Kâzım; annesinin adının ise Rukiye olduğunu ifade eder. Şair, seyyidliğinin anne tarafından kendisine intikal ettiğini belirtir. Müellif, ebeveyni hakkında hayır duada bulunduktan sonra dayı ve amcalarının da onun yetişmesinde büyük payı olduğunu ifade ederek Osman Efendi adında bir dayısı olduğunu kaydeder (Özcan, 2011: 171).

Seyyid İbrahim Hanîf ile ilgili bilgiler şu şekilde özetlenebilir: Seyyid İbrahim Hanîf ilim ve kalem erbabı, hattat, nazım sahasında ehl-i hüner bir zattır. Dârüssaâde kâtibi olduktan bir müddet sonra, Dîvân-ı Hümâyûn hâcegânlığı görevini de yürütmüştür. Bilinmeyen bir nedenle bu vazifeden azledilen şair, bir tür cezbe tutulmuş, bir süre sonra düzelmiş, Hicaz'a giderek hac farızasını ifa edip İstanbul'a dönmüş, ömrünün sonuna kadar telifatla meşgul olmuştur. Dönemin önemli Mevlevî dedelerinden biri olan Hoca Neş'et'in talebesi olup hocasının *Tûfân-ı Mârifet* adlı eserini şerh etmiş; Şeyh Gâlib, İlhâmî (Sultan III.Selim) gibi döneminin meşhur şairlerinin meclislerinde bulunmuştur.

Seyyid İbrahim Hanîf, eserlerinde Arapça ve Farsça tamlamalarla yüklü bir üslup ve oldukça sanatlı, ağır bir dil kullanmıştır. Nedim, Şeyh Galip gibi zirve şahsiyetlerin yaşadığı bu asırda, İbrahim Hanîf de önemli bir âlim olarak görülür. Eserlerinde kullandığı dile, şiirlerinde aruz ölçüsünü başarılı bir şekilde kullanmasına bakılarak şairin Arapça ve Farsçaya hâkim olduğu ve iyi bir eğitim aldığı açıkça anlaşılır.

Seyyid İbrahim Hanîf'in vefat tarihi kaynaklarda farklı kaydedilmiştir. Şemseddin Sami'ye göre 1211'den sonraca, kimi tezkirelere göre ise H. 1217 (M. 1802)'dir. Şair Pertev'in Seyyid İbrahim Hanîf'in ölümü üzerine düştüğü tarih H. 1217 yılına ait olduğundan şairin vefat tarihinin 1217 (M.1802) olduğu söylenebilir ki bu da şairin 52-53 yaşlarında ve henüz genç denebilecek bir yaşta vefat ettiğini göstermektedir.

Seyyid İbrahim Hanîf'in eserleri şunlardır:

a. Dîvânçe: Bu eserin elimizde bulunan tek nüshası Ali Emîrî Efendi Kütüphanesinde AE Mnz.121 numarada kayıtlıdır. Eserin içindeki karalamalardan ve hat tarzından hareketle bir müsvedde olduğu anlaşılan eser, nesih hatla yazılmış bir divançe görünümündedir. Besmele ve tetimme bulunmayan eser, 34 varaktır. Kimi mısraların üstü çizilerek yerlerine yenileri yazılmıştır. Divançe, oldukça karışık olup eserin bazı varakları okunamayacak derecede siliktir. Eser, bu hâli ile daha çok müsvedde bir defter izlenimi uyandırmaktadır (Parlakkılıç, 2013: 21).

b. Menâzilü'l-Haremeyn: Seyyid İbrahim Hanîf'in I. Abdülhamid dönemi surre alayı ile yapmış olduğu hac yolculuğunu anlatan eser; XVIII. yüzyıl Osmanlı coğrafyası ve hac güzergâhı, surre geleneği gibi tarihî olayları anlatması itibarıyla oldukça önemlidir. Eserde çeşitli hikâyeler, menkıbeler, rüya tabirleri de yer almakta olup eser, yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır (Parlakkılıç, 2013: 23).

c. Şerh-i Tûfân-ı Mârifet: *Tûfan-ı Marifet*, Hoca Neş'et'in tasavvuf ile ilgili düşüncelerini aktardığı, Hintli şair Mirza Bîdil'in *Tûr-ı Marifet* adlı eserine nazire olarak yazdığı, Farsça, manzum-mensur karışık olarak kaleme aldığı eseridir. Seyyid İbrahim Hanîf, hocasının bu eserinin daha geniş çevrelerce anlaşılabilmesi için eseri tercüme ve şerh etmiştir. Söz konusu eserin Süleymaniye Kütüphanesi'nde iki nüshası vardır (Özcan, 2011: 175).

d. Siyer-i Nebî: Eserin üç cilt olduğu ifade edilmiş olsa da şu ana dek sadece iki cilt tespit edilmiştir. Şair, eserini H.1205 yılında Şevval ayının yirmisinde bitirmiştir. Muhtemelen ya müellifin ömrü Siyer-i Nebî'nin üçüncü cildini yazmaya

vefa etmemiş veya bahsi geçen bu üçüncü cilt, kütüphanelerden birinde olup henüz keşfedilmemiştir.¹

e. Nakd-i Gayret-i Hanîf:

Şairin bu eserinin araştırmalarımız sonucu ulaşabildiğimiz tek nüshası, Medine Ârif Hikmet Kütüphanesi Türkçe Yazmalar bölümünde 257/811 arşiv numarasıyla kayıtlıdır. Eser, kütüphane kayıtlarında “*Medîhatü fi Culûsi Sultan Selîm Hân*” başlığıyla ve “*Hanîf Efendi*” adına kayıtlıdır. 43 varaktan oluşan eser, 17 satır hâlinde yazılmış olup 15x21 cm ebatlarındadır ve talik hat ile yazılmıştır.

Seyyid İbrahim Hanîf ile ilgili çalışmalarda şu ana kadar bu eserin varlığına dair herhangi bir bilgi kaydedilmemiştir. Yaptığımız araştırmalar neticesinde söz konusu eserin zahriyesinde “*Nakd-i Gayret-i Hanîf*” şeklinde bir başlık tespit edilmiştir.² Eserin girişinde “Tarih-i Hümayun” başlığıyla III. Selim için yazılan bir cülusiyeden dolayı kütüphane kayıtlarına “*Medîhatü fi Culûsi Sultan Selîm Hân*” şeklinde geçirildiği anlaşılmaktadır. Ancak eserin bütününe bakıldığında eserin birden çok ve farklı tarz, üslup ve şekillerde manzum-mensur parçaların toplamından oluştuğu görülmüştür. Bu yönüyle eserin Seyyid İbrahim Hanîf'in hususi bir mecmuası olduğu söylenebilir.

Seyyid İbrahim Hanîf'in bu eseri, konu itibarıyla beş bölümde incelenebilir:

I. Bölüm:

Eserin birinci bölümünde Seyyid İbrahim Hanîf, nesir olarak yazdığı hamdele ve salvele bölümlerinden sonra “Na't-ı Şerif” başlığı ile 8 beyitlik bir na'ta yer vermiştir. Şair, daha sonra III. Selim'in tahta çıkması münasebetiyle Osmanlı Devleti'nde âdet olduğu üzere bu saltanat değişikliğinin tüm ülkede ilan ve tebliğ edilmesinin bir gelenek olduğunu ve kendisinin de Eğriboz ve Karlıeli sancaklarına bu vazifeyi ifa etmek üzere memur edildiğini ifade eder. Hanîf, İstanbul'un Beyoğlu semtinden başlayarak Rumeli'ye doğru bu vazifeyi yerine getirmek amacıyla çıktığı yolculuğu detaylı bir şekilde anlatır. Şair, bu yolculuk boyunca uğradığı 25 ayrı yerleşim yerini ve menzili, oldukça edebî tasvirlerle ve çoğunlukla mensur olarak anlatırken bazen bu menzillerle ilgili şiirler de kaleme alır. Hanîf, ayrıca ziyaret ettikleri yerlerde “na't, na't-ı şerif, na't-ı nebevi, münacaat, mediha, gazel, kıt'a, tahmis, beyt, tezyil, tarih, niyaz” gibi başlıklar altında şiirler de yazmıştır. Bu şiirleri nerede yazdığını tek tek kaydeder. Çoğu zaman hangi menzile hangi tarihte ve ne kadar bir süreden sonra vardıklarını yazar. Dolayısıyla şiirlerin hangi tarihte ve nerede yazıldığı bu bilgilerden yola çıkılarak tespit edilebilir. Eserin ismi, muhteva ve üslup özellikleri dikkate alınarak “*Rumeli Menzil-nâmesi*” olarak tarafımızca tayin edilmiştir. Eserin bu birinci bölümü, 27a varakına kadar devam eder.

II. Bölüm:

Bu bölüm, eserin 27a-38a numaralı varakları arasında yer almaktadır. Seyyid İbrahim Hanîf, bu bölümde 1 Haziran 1789 tarihine tekabül eden o senenin ramazan-ı şerifinde Ayasofya-yı Kebir Camiinde, kadir gecesinde yapılan ibadetleri anlatır.

¹ Eserin nüshaları hakkındaki daha geniş bilgi için bk. Yıldız 2011: 23-29; Özcan 2012: 18-20. Eser yayımlanmış (Özcan 2012) ve yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır (Yıldız 2011).

² “*Nakd-i Gayret-i Hanîf*” üzerine çalışmalarımız devam etmekte olup eser kitap olarak yayımlanacaktır.

Şair, burada dönemin padişahı III. Selim ile görüştüğünü ve sultanın onun hâlini hatırını sorduğundan dolayı fevkalade mesrur olduğunu ifade eder. Burada dostlarla sohbet esnasında söz Mevlana'dan açılmış ve Hanîf bu sohbetten aldığı feyzin de tesiriyle Mevlana'nın *Mesnevi-i Şerif*'inden yaptığı tefeülle karşısına çıkan 12 beyti önce mensur olarak daha sonra da *Mesnevi*'den aldığı her bir beyti ayrıca iki beyit hâlinde manzum olarak şerh etmiştir. Hanîf, bu bölümün sonunda önce iki beyit hâlinde yaptığı Türkçe şerhi, daha sonra da şerh ettiği orijinal *Mesnevi* beyitlerini kaydetmiştir.

III. Bölüm:

Bu bölüm, eserin 38a-39b varakları arasındadır. Bölümün başlığı “*Zikr-i Fezâ'il ü Havâş-ı Şalât-ı Müncîne-i Nebî şallâllâhu 'aleyhi ve sellem*” dir. Seyyid İbrahim Hanîf, Hazreti Muhammed'in (asm) meşhur Tuncine (Müncine) duasını şerh eder. Hanîf, bu bölümün başında söz konusu duanın fazilet ve özelliklerine dair kısa bazı iktibaslar yaptıktan sonra “*Manzûme-i Mazmûn-ı Şalât-ı Müncîne*” başlığını atarak mesnevi nazım şekli ile 22 beyitte bu duayı şerh etmiştir.

IV. Bölüm:

Bu bölüm, 39b-41b varakları arasında olup XV. asırda yaşamış İran asıllı meşhur şair, âlim ve mutasavvıf Molla Abdurrahman Câmî'nin Farsça bir beytinin şerhi üzerine yazılmıştır. Seyyid İbrahim Hanîf, kadim bir dostunun kendisine bahsi geçen şairin meşhur bir beytinin manasını sorması üzerine böyle bir eserin zuhur ettiğini ifade eder. Bu bölümde de şairin ayrıca manzum olarak da beyti şerh ettiği görülür.

V. Bölüm:

Bu bölüm 42a numaralı varaktan başlar. Eserin son bölümünü teşkil eden bu kısımda Seyyid İbrahim Hanîf, meşhur “Ebced” kelimelerinin manalarını mensur bir şekilde teker teker izah eder.

2. Seyyid İbrahim Hanîf'in Rumeli Menzil-nâmesi

Seyyid İbrahim Hanîf'in Rumeli'ye dair izlenimlerini ihtiva eden menzil-nâmesi, *Nakd-i Gayret-i Hanîf* adlı eserinde yer almaktadır. 7 Nisan 1789 tarihinde I. Abdülhamit'in yerine III. Selim tahta çıkmıştır (Aktepe, 1998: 223). Dîvân-ı Hümâyûn'da ve Dârüssaâde'de kâtip olarak görev yapan Hanîf, Eğriboz ve Karlılı sancaklarına bu taht değişikliğini bildirmek üzere görevlendirilmiştir. Hanîf ve beraberindeki heyetin bu vazifeyi yerine getirirken Rumeli hattı üzerindeki sol kol olan İstanbul, Silivri, Tekirdağ, Gelibolu, Keşan, Gümülcine, Selanik, Yenişehir güzergâhını kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Şair, inziva köşesinde ibadetle meşgul iken Osmanlı Devleti'nde hutbelerde yeni padişahın tahta oturuşunu halka ilan ve taşradaki yöneticilere tebliğ etmenin resmî bir gelenek olduğuna değinerek kendisine böyle bir vazife tevdi edildiğini ifade eder. Daha sonra da şair bu eseri nasıl ve neden telif ettiğini şu sözlerle anlatır:

“*Me'muriyet-i 'âcizânemüñ hüsn-i hîtamında yâdigâr-ı meclis-i ihvân ve hediye-i bezm-i 'azizân olmağ hayâliyle hîn-i zehâb ü iyâbda resîde-i her menzil misâfîret ve iğâmet olduğça vârid-i lisân-ı ilhâm-ı merâm ve nağş-ı şahîfe-i hayâl-i muhâbbet-iltizâm olan güftâr-ı perişân*”

eṭvâr-ı âşâr sebt-i cerîde-i yâdigâr ve ibtidâ-i şikeste vü beste inşâd olunan târiḫ-i cülûs-ı hümâyûn-ı meymenet-makrûn ile tezyîn-i serlevḫa-i raḫime-i şafâ âşâr kılmıdı” (Nakd-i Gayret-i Hanîf, v. 2b)

Bu ifadelere göre şair, dost meclisine bir yadigâr ve hediye olması hayaliyle bu görevi yerine getirdiği esnada misafir oldukları ve geçtikleri her menzilde ilham neticesinde lisanına gelen sözleri ve şiirleri kaleme almak istemiştir.

Hanîf, resmî görev ile gittiği her menzile doğru ne zaman hareket edip ne kadar sürede vardıklarını, varılan yerlerde ne kadar süre konakladıklarını tek tek, açık bir şekilde ifade eder. Bize hem yaşadığı ve dolaştığı çevreyi hem de gezdiği yerlerin kendi dönemindeki manzarasını sunar. Ziyaret ettikleri menzillerin coğrafi yapısı, nüfusu, mimarisi, tarihi, etnik ve dinî yapısı ile ilgili bilgiler verir. Menzillerde bulunan ziyaretgâh ve türbelerin isimlerini vererek menzilin dikkat çeken önemli özellikleri ile bölge hakkında anlatılan rivayetleri de kaleme alır. Bu bilgiler, şairin psikolojisi ve yaşadığı dönemin tarihi yanında, ziyaret ettiği yerleşim yerlerinde yaşayan halkın sosyolojik, etnografik, iktisadi ve kültürel özelliklerini de yansıtır. Bu yönüyle Hanîf'in eserinin bu kısımlarını menzil-nâme türü içerisinde değerlendirmek mümkündür.

Nakd-i Gayret-i Hanîf incelendiğinde şairin hemen hemen her uğradıkları menzil ile ilgili mensur olarak bilgi vermekle birlikte zaman zaman manzum olarak da bilgi verdiği görülür. Şair, uğradıkları yerlerde yazdığı şiirleri de bu nesir parçalarının arasına yerleştirir. Dolayısıyla eser çoğunlukla nesir olmakla birlikte bu nesir parçaları arasında şiirlere de yer vermesi itibarıyla söz konusu eseri “manzum-mensur” karışık olarak yazılan menzil-nâmeler grubunda değerlendirebiliriz.

Seyyid İbrahim Hanîf, yol boyunca uğradıkları menzilleri mensur olarak anlatıp tasvir ederken “na’t, na’t-ı şerif, na’t-ı nebevi, münacaat, mediha, gazel, kıt’a, tahmis, beyt, tezyil, tarih, niyaz” gibi başlıklar altında şiirler yazmıştır. Bu şiirlerin bir kısmı methiye vasıflı gazel nazım şekli ile yazılan manzumeler olup meşhur zatlar bu şiirlerle övülür. Bir kısmı da gittikleri menzilleri metheder mahiyette yazılan şehir şiirleridir.

Şair ve beraberindeki heyetin yolculuğu İstanbul Beyoğlu’nda bulunan Çivici İskelesi’nden 1 Mayıs 1789’da Bülbülce kayığı ile başlamıştır. Kafile Marmara Denizi’nden Gelibolu’ya, oradan da Eğriboz Adası’na geçmiştir. Atina, Selanik gibi önemli yerleşim merkezleri ziyaret edilip Batı Trakya’dan Doğu Trakya’ya geçilmiş, cülusun tebliğ edilmesi gereken menzillere tek tek gidilmiş ve yine deniz yoluyla Tekirdağ’dan İstanbul’da bulunan Bab-ı Cedid-i Birun İskelesi’ne ulaşılarak seyahat noktalanmıştır.

Yolculuk deniz yoluyla başlamış, zaman zaman kara yolu da kullanılmakla beraber yine deniz yoluyla sona ermiştir. Müellif, Saraçhane ile Şehzade Camisi arasında bulunan evine ulaşmış, dostları ile görüşüp evine geçmiştir. Burada muhterem validesinin elini öpmesiyle 19 Haziran 1789’da yolculuk son bulmuştur. Dolayısıyla bu yolculuk, tam olarak elli gün sürmüştür. Buna göre kafilenin güzergâh boyunca ziyaret ettiği menziller şu şekilde sıralanabilir: Gelibolu, Çanakkale, Eğriboz, Limni, Atina, İstefe, Livadiye, İzdin, Katerin, Kiliseli, Orfan, Selanik, Pravişte, Kavala, Yenice, Karasu, Gümülcine, Makri, Ferecik, Dedeagaç, Keşan, Malkara, Develi, İncik, Tekirdağ.

Kafilenin İstanbul'dan ayrıldıktan sonraki ilk menzilleri, iki gün ve iki gece sonunda vardıkları Gelibolu olmuştur. Hanîf, havanın da güzel olması sayesinde denizi temaşa ede ede Gelibolu'ya demirlediklerini ifade eder. Daha sonra hayli zamandan beri yüreğinde sevgisinin parıltısını taşıdığı ve büyük bir merak ve heyecanla ziyaret etmeyi hayal ettiği *Muhammediyye* adlı eseriyle tanınan XV. yüzyıl Osmanlı mutasavvıf şairlerinden olan Yazıcıoğlu Mehmed Efendi'nin türbesini ziyaret ederek burada akşam namazını kılmıştır. Hanîf, Mehmet Efendi'ye olan muhabbetini burada onun için yazdığı bir gazel ve *Muhammediyye* adlı eseri için yazdığı bir kıt'a ile ifade etmiştir. Gazelin matla beyti şu şekildedir:

“Yazıcı-zâdeye düşdüğe ziyâretde heves
Rûh-ı kudsîden o dem aldı dilim hûb nefes”
(Nakd-i Gayret-i Hanîf, v. 4b)

Hanîf, daha sonra Yazıcıoğlu Mehmed Efendi'nin kardeşi, *Envârü'l-âşıkîn* adlı eserin müellifi ve yine XV. asrın en önemli âlim, mutasavvıf, mütercim ve nâsirlerinden olan Yazıcıoğlu Ahmed Bîcan'ın kabrini ziyaret ederek burada onun için de aşağıdaki kıt'ayı yazmıştır:

“Zuhûr-ı sırr-ı Hâk'dur feyz-i Rab'dur Aḥmed-i Bîcân
Anuñçün ‘âşık-ı envârıdır her ‘ârif-i Sübhân
Hudâ sırr-ı şerîfinden **Hanîf** i behre-yâb itsün
Bi-ḥaḳḳ-ı nûr-ı Aḥmed dâ'im olsun himmeti her ân”
(Nakd-i Gayret-i Hanîf, v. 5a)

Bir gece Gelibolu'da deniz kenarında istirahat edildikten sonra buradan sonraki menzilleri olan Çanakkale'ye iki saatte ulaşılmıştır. Çanakkale'de önce Sultaniye Kalesi, Bezzazan (Bezciler) Çarşısı gezilmiş ve müellif, bir berberde tıraş olmuştur. Burada yolculuk için bir miktar kumanya tedarikinden sonra aynı gün gemileri Çanakkale Boğazı'ndan hareket etmiştir. Hanîf, bu durumu şu sözlerle ifade eder:

“*Ol gün mahrec-i Boğaz olan mu'âriż ağızına resîde ve gevher-i çâr dâne-i Kılâ'-ı Boğaz ki her biri dürr-i senâ-yı dehân-ı nehenk baḥr-ı ḥikmet ve heybetdür sencîde-i terâzû-yı çeşm-i 'ibret ve nâmları tamâm-ı muḫâbîḳ-ı müsemmâ-yı metânet ve kilîd ve sedd-i deryâ-yı şevket oldukları iz'ân-kerde-i çeşm-i başîret olındı.*” (Nakd-i Gayret-i Hanîf, v. 5b)

Hanîf, Çanakkale Boğazı için yazdığı şiiri de bu bölümün sonuna ilave eder:

“Vaşf-i Kılâ'
Ḳal'alar her birisi küh-ı cihân kadar ve bülend
Ṭopları ra' d-ı felek berçe şadâ-baḥş-i şükûh

Boğazuñ vermeden aşla geçmez kimse ele
Yoḳlar aşḫâb-ı sefer zevraḳını re's-ı güruh”

(Nakd-i Gayret-i Hanîf, v. 5b)

Şair, Çanakkale'den Eğriboz Adası'na doğru giderlerken Limni Adası yakınlarında aşağıda matla beyti verilen Niyazî-yi Mısırî için yazdığı methiye vasıflı bir gazel yazar:

“Hüdâ’nuñ nūr-ı feyz ü reḥmetidür Ḥazret-i Mıṣrî
Resûl’üñ müsteşâr-ı şoḥbetidür Ḥazret-i Mıṣrî”

(Nakd-i Gayret-i Hanîf, v. 7a)

Kafile, dört gün süren bir yolculuktan sonra görev için gittikleri ilk menzil olan Eğriboz Adası'na varır. Adada Silahşor karyesine demir atarlar. Hanîf, bu menzilde gazel nazım şekli ile yazdığı 2 naat, 1 münacaat ve Hasan Dede adlı bir şairin “Mesnevi” redifli gazeline yazdığı tahmisine yer verir.

Şair; Eğriboz Adası'nın, mis gibi güzel çiçek kokuları içerisinde geniş, oldukça güzel bir yer olduğunu, Silahşor karyesi zabitanın de güzel yaradılışlı bir zat olduğunu ifade ederek Eğriboz Adası'na varmaları üzerine aşağıdaki manzumeyi yazdığını sözlerine ekler:

“Aḍa-i Eğriboz’uñ âb-ı revânı dil-ḥoş
Nehr-i cārîsi dil-i ‘âşık-edâ dâ’im cüş

Dağları reşk-i bihişt şâḥ-ı çınârı tûbâ
Bârekallâh ne güzel cây-ı şafâ-yı meynüş

Bundan ‘alâ olamaz rinde behişt-i ârâm
Her yeri ḥâne-i dem câm-ı nümâ-yı sarḥoş”

(Nakd-i Gayret-i Hanîf, v. 7b)

Hanîf, yukarıdaki şiirde Eğriboz Adası'nın çeşmelerinin ve ırmaklarının âşık olan gönüller gibi daima coşkunu aktığını, dağlarının cennetin kıskanacağı kadar güzel, çınar ağaçlarının cennetteki tuba ağacı gibi olduğunu ve bir rint için buradan daha güzel bir cennet tasavvur edilemeyeceğini ifade eder.

Hanîf, Eğriboz Adası ile ilgili şu bilgileri vermeyi sürdürür:

“Bu aḍa-i dilâ-yı Eğriboz’uñ tûl ü arzı taḥmînen kırk sâ‘at çeküp derûn-ı behişt-âsâsında nice enhâr-ı ḥoş-güvâr ve cibâl-i mevzünü’l-ḳarâr ve arâzî-i münbitü’l-eşmâr ve tarla-yı maḥşûldâr ve bâḡ u bostân-ı leḳâfet-âşâr olup kudret-i İlahî bir diyâr-ı vesî‘ü’l-enhâ-yı Rûmeli ve Anaḍolu’nuñ cemî‘-i maḥallini gûyiyâ bir ḥariḩa-i resm-i ‘ibret-nümâda taşvîr ve icmâl etmiş âşâr-ı meşî‘et olmaḡın temâşâ-yı hezâr ḥikmet...”

(Nakd-i Gayret-i Hanîf, v. 8a)

Eğriboz Adası'nın cennet gibi topraklarının arasında nice nehirler vardır. Yüce dağları, bol meyve veren verimli ve bereketli toprakları, çok latif bağ ve

bostanları vardır. Allah, âdeta Anadolu ve Rumeli coğrafyasının tamamını kudretiyle Eğriboz haritasında küçük, maket bir şekilde yazıvermiş gibidir.

Hanîf, burada kendisine gösterilen misafirperverlikten oldukça hoşnuttur ve bu durumu şu beyit ile ifade eder:

“Yâr içündür saña ey kâşid-ı miskîn-i ikrâm
Gördüğün bu kerem elçiye degil nâmeyedür”
(Nakd-i Gayret-i Hanîf, v. 8a)

Burada merhum Livadiyeli Hasan Paşa'nın torunlarından Eğriboz Kalesi'nin Muhafızı Devletlu Ahmet Paşa tarafından resmî törenle ve şenlikler içerisinde karşılanmışlar, Kaptan-ı Derya İbrahim Paşa Sarayı'nda üç gün ağırlanmışlardır. Dördüncü gün Eğriboz Kalesi'nin içerisinde bulunan valilere mahsus sarayda toplanan mecliste III. Selim'in cülusu ve fermanı hazır olanlara tebliğ edilmiştir. Şaire burada çeşitli hediyeler verilmiştir. Bağ gezintileri ve eğlenceler yapılmış, padişahın önceden verdiği emir gereği, kabile orada bulunduğu müddetçe üç gün top şenlikleri yapılmış, mehter takımı sanatlarını icra ederek sevinç ve mutluluklarını ifade etmişlerdir. Daha sonra yine şehre bir saat mesafede olan bağ ve bahçelere gidilerek Eğriboz Kalesi'nin Muhafızı Devletlu Ahmet Paşa ve beraberindekiler tarafından heyete mükellef bir ziyafet verilmiştir.

Eğriboz Adası'nın ahalisi oldukça cana yakın ve ikram etmeyi seven, misafirperver insanlardır. Sevgilileri âşıkperest ve sefa ehli dirler. Eğriboz'un camileri de mukaddes camiler gibi güzel ve bakımlıdır. Tekke ve zaviyeleri aşk ve muhabbet ehli ile doludur. Burası zühd ve takva ehli olanlara da saygı gösterilen bir diyardır. Âdeta gönlü süsleyen bir diyar olan Eğriboz Adası'nın yiyecekleri, sebze ve meyveleri oldukça ucuzdur. Burası aynı zamanda gariplerin yurdu ve gönlü ferahlatan bir mekândır. Şair, bu durumu şu ifadelerle tasvir eder:

“*Āhālisi dil-nevāz ve mükrim ve hūbāni ‘āşık-perest ve şafāya muqdim cāmi‘leri mişl-i harem-sarāy-ı cennet ve tekve ve zāviyeleri erbāb-ı ‘aşk u muhabbetden ‘ibāret zevk ehline cāy-ı şefā, erbāb-ı zūhd ve takvā dahī hürmet olunur maḥall-i dilārā mākūlāt ve sebzevātī rahīşe'l-bāhā tamām-ı mesken-i gurabā ve ferah-fezādur.*” (Nakd-i Gayret-i Hanîf, v. 8b)

Eğriboz Adası'nın güzelliklerini mensur olarak anlatmaya doyamayan şair, Eğriboz Adası'nı methettiği 5 beyitlik bir de gazel yazar. Bir şehir şiiri olarak da değerlendirilebilecek olan bu gazelin devamı mahiyetinde “Tezyil” başlığı altında yazdığı 7 beyitle Eğriboz'u övmeyi sürdürür:

“Gazel
Hûş geldi cān meşāmına hey bû-yı Eğriboz
Cennet mişāli bir aḫadur sūy-ı Eğriboz

Dem-beste eyler ādemi şirīn sūḫanları
Nāzik revīşli cezbeli mihr vey Eğriboz

Âyâ nedür bu revnak-ı rûy-ı sehî-kaddân
Âb-ı hayât-ı neş'e midür şu-yı Eğriboz

Ehl-i dile muhabbet ider dil-rübâları
Hâk-ı Sitanbul ' aynı bu dil-cû-yı Eğriboz

Enhâr-ı nazm-ı ehl-i sühende **Hanîf** ola
Bu nev-ğazel hediye-i şebbû-yı Eğriboz

Tezyîl
Olmuş bu cây-ı dilkeşe bir ' âlî-menkıbet
Mîr-i muhâfız-ı taraf ü sū-yı Eğriboz

Hem-nâm-ı mefhar-ı dü cihân Aḫmedü'l-vech
Ya' nî vezir-i ibni vezîr huy-ı Eğriboz

Hâlkı kerîm ve ḫüsn-i dilârâsı âfitâb
Zâtı âmân-ı kal' a vü bârû-yı Eğriboz

Ey server-i memâlik ü iklîm-i ḫüsn ü ân
Vaşfuḅda ḫâme oldı sühen cûy-ı Eğriboz

Âḫir bu sözle etti muḫarrer meḫâmidüñ
Mâh-ı ' aṭâ-yı evc-i felek tûy-ı Eğriboz

Şâ' ir hediyesi ya ḡazel ya ḫaşıdedür
Verdükçe zevk-i ḫâtırı meh-rû-yı Eğriboz

Baḫma edâ-yı vaşf-ı ḫalemde ḫuşuruma
' Afv-ı ḫaṭâya mâ'il olur ḫûy-ı Eğriboz"
(Nakd-i Gayret-i Hanîf, v. 9a)

Şaire göre Eğriboz, havası çok hoş ve güzel, dört bir tarafı cennet misali olan bir adadır. Tatlı söz söyleyenleri insanın nefesini kesecek kadar güzel konuşur, ay yüzlü güzelleri nazik yürüyüşlü ve oldukça cazibelidir. Eğriboz'un suyu neşenin âb-ı hayatı gibi olup fidan boylu güzellerin yüzünün parlaklığını sağlar. Gönül çalan güzelleri gönül ehline muhabbet eder. Gönül alıcı Eğriboz, tıpkı İstanbul toprağı gibidir. Söz ehlinin nazım nehrinde bu yeni gazel, şebboy çiçeği gibi Eğriboz Adası'na bir hediye olsun. Adanın idarecileri bu gönül çelen yere yüce birer muhafız olmuşlardır. Eğriboz Adası'nın halkı ikram etmeyi çok seven bir halktır. Eğriboz Kalesi'nin burçları ise insana emniyet hissi verir.

Eğriboz'da kale surlarının dışında bulunan bir türbede metfun olan "Kutbü'l-ârifin Velî Baba Sultan Hazretleri" adlı bir zata aşağıda matla beytini verdiğimiz methiye vasıflı bir gazel yazarak bu gazeli türbeye asar:

"Velî Bâbâ'dur olan mazhar-ı fetḥ-i Yezdân

Bu diyâra olıcaḳ ' asker-i İslâm revân"

(Nakd-i Gayret-i Hanîf, v. 9b)

Hanîf Eğriboz'da, deniz tarafında âşıkların uğrak yerlerinden biri olan Gaip Baba Sultan Dergâhı'nı ziyaret eder. Burada da adı geçen zata, "Medîḥe-i Gâ'ib Baba" serlevhasıyla yine methiye vasıflı bir gazel yazar:

"Şeyḥ Gâ'ib Bâbâdur merd-i rezm-gâh-ı zafer

İdicek şâh-ı cihân Eğriboz'a kâşd-ı sefer"

(Nakd-i Gayret-i Hanîf, v. 9b)

Kafile, Eğriboz Adası'ndan karşıya, yeni yapılan ve "Kanbur Köprü" diye bilinen bir köprüyle geçer. Hanîf, burada Kara Baba adlı bir ermiş zata "Medîḥe-i Çara Baba" serlevhasıyla aşağıda matla beytini verdiğimiz methiye vasıflı bir gazel yazar:

"Çara Baba'dur olan Eğriboz'a ḥâḳ nâzır

Farḥ-ı iḥsânı anuñ ehl-i kulûbe zâhir"

(Nakd-i Gayret-i Hanîf, v. 10a)

Kafile, Eğriboz'daki vazifelerini ifa ettikten sonra Atina tarafına doğru hareket eder. Bu esnada da Hanîf, "Vaşf-ı Besmele-i Şerîfe", "Na' t-ı Şerîf" ve "Münâcât" başlıkları altında üç manzume daha kaleme alır.

Eğriboz Kalesi'nden Atina Kalesi'ne varmak şairin tahminine göre kafilenin on iki saatini almıştır. Kafile Atina'ya yakın güzel bir köyde bir gün istirahat etmiştir. Bu köydeki ferah bir bağ evinde gecelemişler, daha sonra da Atina şehir merkezine yakınlaştıklarında şehrin voyvodası Haseki Ali Ağa tarafından tertip edilen karşılama merasimi ile istikbal edilmişlerdir. Burada Atina Kalesi'ne varmaya bir saat kala padişahın fermanını karşılama töreni esnasında tam teçhizatlı bir bölük silahlı ve atlı asker eşliğinde Atina Voyvodası Haseki Ali Ağa'nın evine geçmişlerdir.

Ertesi gün resmî tören ile yeni padişahın cülusu okunmuştur. Bir gün sonra da yüksek bir dağın tepesinde bulunan bir kaleye geçilerek şehir manzarası seyrine

çıkılmış, burada top şenlikleri düzenlenmiştir. Bu kalenin içindeki büyük bir kilise içerisinde ve etrafında belinden aşağısı at şeklinde olup belden yukarısı insan suretinde olan mahluklar, acayip at, çıplak adamlar, büyük ejderha, arslan gibi çeşitli tasvirler görülmüştür. Gittikleri bu kalenin dizdarı, kale ile ilgili şu bilgileri onlara nakletmiştir:

Hazreti İbrahim, Allah'ın emri ile Kâbe'nin inşasını bitirdikten sonra burayı ziyaret edenlerden biri Atina şehrine gidip dönemin Atina kralı olan Bersisa adlı padişaha Beytullah'ı ve Allah'ın resulü olan Hazreti İbrahim'i anlattığında padişah, "Ben de Rum ahalisi için Kâbe'ye benzer tek parça mermerden büyük bir kilise bina ederim." diyerek bu kiliseyi tekrar bina edip Atina ahalisini de memnun eylemiş. Daha sonra bu kilise Müslümanlar tarafından fethedilirken fetih sırasında isabet eden toplardan dolayı kısmen harap olmuş. Kilise, Sultan Mahmut Han-ı Gazi'nin padişahlığı devrinde Dârüssaâde Ağası El-hac Beşir Ağa tarafından kilisenin içi çok güzel bir cami hâline getirilmiştir. Kale içinde bulunan bu cami, hâlâ kale görevlilerinin kullandığı bir mescit olarak ayakta durmaktadır. Şair, kale ve kilise ile ilgili bu bilgileri verdikten sonra bu mescit için bir de aşağıdaki kıt'ayı yazmıştır:

“Barekallâh ne güzel beyt-i şerîf-i Yezdân
Bânî-i hayrî ola mazhar-ı fevz ü gufrân
Menşe-i küfr ü ‘inâd olmuş iken bu mevki‘
Eylemiş lütf-ı Hüdâ menşe-i nûr-ı imân”
(Nakd-i Gayret-i Hanîf, v. 12b)

Kafile, kale gezintisinden sonra Kasr-ı Belkıs denilen yere geçer. Eflatun'a isnat edilen ve Kırk Direkler tabir edilen büyük, garip bir bina ziyaret edilir. Sokrat ve Hipokrat'ın ikamet yeri olarak kabul edilen Cadir Tekye adlı garip şekilli bir kubbeli yapı gezilir. Burada burçlar ve on iki yıldıza isnat edilen ilginç heykeller temaşa edilir. Bu bölge içerisinde ayrıca Allah'ın hidayet nurunun aksettiği beş altı adet çok güzel cami de vardır.

Kale dışında tahminen yüzden fazla kilise, meyhane ve kötü işlerin yapıldığı mekânlar vardır. Burada yaşayan halkın çoğunluğu alenen türlü türlü ahlaksız işler yapan insanlardır. Şehrin etrafı tahminen iki saat çeker. Şehrin etrafı bağ, bahçe ve zeytin ağaçları ile doludur. Arazisi de oldukça verimlidir. Suyu ve havası oldukça gönül alıcı olan bu şehir, filozoflar şehri olarak da bilinir. Buranın ahalisi içerisinde müftü, şehrin voyvodası, kadısı ve birkaç neferi dışında çarşı içerisinde insan aransa Galata batakhanelerindeki delikanlılar gibi Rum adamlar dışında sevilip muhabbet edilecek kimseye rastlanmaz. Burası ancak erbâb-ı zevk ü safanın, meyhane tutkunlarının huzur bulup yaşayacakları bir yerdir. Şair, burada İslam dinine aykırı bir surette alenî olarak yapılan ahlaksızları tenkit babında aşağıdaki kıt'ayı sözlerine ekler:

“Hûş meşeldür derler sırr-ı ‘ibâdet-i maḥfi
Kânde kaldı ‘alenen ‘arz-ı kabâhat etmek
Böyle yerde duramaz gayret-i dîn ehli **Hanîf**
Hûş gelür tab‘ a hemân terk-i muḥâbbet itmek”

(Nakd-i Gayret-i Hanîf, v. 13a)

Şair, burada kaldığı birkaç günlük gezinti esnasında aşağıda matla beyti verilen “Münacaat” başlığı ile bir manzume kaleme alır:

“Ey çāre-res-i derd-i insān

V’ey neş’e-ver-i şarāb-ı ‘irfān”

(Nakd-i Gayret-i Hanîf, v. 13a)

Şair, Atina Voyvodası Hacı Ali Ağa’nın, evinin içerisine yeni yaptırdığı soğuk çeşme için aynı zamanda bir tarih manzumesi olan altı beyitlik aşağıdaki gazeli ekler:

“Tārīḫ

Bārekallāh ne güzel cāy-ı müferraḥ manzar

Resmi hōş tarḫı laṭīf āb u havāsı hūb-ter

Yapdı bu ḥāneyi mi‘ mār-ı muḥabbet bir zāt

Ḥaşekī ‘Alī Ağa nām-ı şecā‘at-güster

Kendi mālıyla bu mevzi‘leri ābād etdi

Atina Voyvodası iken edüp ḫaşd-ı eṣer

İşte ezcümle bu nev-çeşme-i sâf ü ra‘nā

Āb-ı dil-cū ile mānend-i şarāb-ı sükker

Nūş edüp āb-ı laṭīfin dil-i bünyād-ı **Ḥanîf**

Çūşa geldi ḫalem-i nātıḫa çūn çeşme-i ter

Cevherin ḫarf ile tāriḫ-i tamām etdi vürūd

Aḫdı yer yer eṣer-i cūd-ı ‘aliden kevşer

Sene 1203”

(Nakd-i Gayret-i Hanîf, v. 13b-14a)

Seyyid İbrahim Hanîf ve beraberindeki heyet, 26 Mayıs 1789 Salı günü seher vakti filozoflar şehri olarak bilinen Atina’dan kara yoluyla binekleri aracılığıyla ayrılır. Atina’dan bir sonraki menzilleri olan İstefe’ye on iki saatte varılır. İstefe günümüzde Yunanistan’ın orta kesiminde, Atina’nın 70 km. kuzeybatısındaki geniş ve verimli Boiotia ovasının kenarında alçak bir sırtta yer almakta olup geniş bir tarım bölgesinin ticaret şehridir (Kıel, 2001: 312). İstefe’ye yakın bir mevkide bulunan cennet gibi bir bahçede bahar mevsiminin güzelliği terennüm edilir. Burada büyük

bir sarayda padişahın cülusu, fermanı tebliğ edilir. Bu büyük ve güzel, gönül alıcı sarayda geçirdikleri süre boyunca huzur ve sürur içerisinde vakit geçirirler. Hanîf, İstefe şehri için de aşağıda yer alan gazeli yazar:

“Ġazel

Bu cāy-ı dilkeş ü hürrem mişāl-i cennetdür

Havāsı hūb ve şuyı cūy-bār-ı behcetdür

Nihāl-i kıadd-i dil-dāsı her zamān zībā

Bahār-ı aşk ü muhābbet bu yerde ‘âdetdür

Olursa kişt-i emel bunda hāşıl-ı hırmen

Ticāret-i dil-i ğam-dīde cāna minnetdür

Şukūfe-i heves-i ‘āşıkān küşād olsun

Küşād-ı hātır-ı dilber murād-ı hāzretdür

Bu yerde meyve-i bāĝ-ı merām olur hāşıl

Bu āb u tāb u tārāvet **Hanîf** ‘ināyetdür”

(Nakd-i Gayret-i Hanîf, v. 14a)

Şaire göre bu gönülleri kendine cezbeden ve sevinç bahşeden yer, cennet gibidir. Havası güzel ve suyu da âdeta cennet ırmaklarından akar. Gönül verilen güzelleri her zaman güzelliklerini korurlar. Aşk ve muhabbet burada her zaman âdettendir. Burada gönül, emel ekinlerini biçer, insan tüm arzularının bağından mahsul alabilir. Bunca güzelliğin burada bulunması Allah’ın inayetindedir.

Şair, İstefe’de iken “Na‘ t-ı Şerîf-i Güne-i Ġazel” serlevhalı beş beyitlik bir gazel ve “Diğer Na‘ t-ı Nebevî ‘aleyhi’s-selām” serlevhalı bir de kıt’a yazar. Daha sonra da “Dīvār-ı Kaşr-ı İstefe’ye Yazıldı” başlığı ile aşağıdaki iki beyti kaleme alır:

“Geldük bu cāy-ı hürreme üç gün muķim olup

Etdük diyār-ı āḫere bi’l-iķtizā sefer

Yā Rab be-cāh-ı seyyid-i sādāt-ı kā’ināt

Bu yerde görmesün gelen aḫbāb hiç keder”

(Nakd-i Gayret-i Hanîf, v. 14b)

Kafile İstefe’den Livadya’ya doğru at sırtında hareket ederek yolda cennet gibi bir vadiden akan berrak ve güzel sudan içerek sekiz saatte Livadya’ya yakın bir

köye varır. Burada bir gece istirahat edildikten sonra ertesi gün Livadya'ya varılır. Burada Ali Ağa adlı ehl-i muhabbetten bir zatın evinde iftarlarını açarlar.

Osmanlı dönemi boyunca (1460-1829) Eğriboz sancağına bağlı, seksenden fazla köyden oluşan bir kazanın merkezi durumunda olan Livadya, etrafı güzel dağlarla çevrili bir alanda kurulmuştur (Kırel, 2003: 197). Bir yeme, içme ve eğlence yeri olan Livadya'nın ortasından büyük bir nehir akar. Coşkun akan bu nehir, sahraya kıymetli bir güzellik katar. Bu şehrin Rum güzelleri Türk ve Şiraz güzellerini kıskandıracak kadar güzeldirler. Bu güzeller özellikle boy bos ve edaları ile benzerlerinden üstündürler.

Livadya'nın sakinlerinin çoğu gayrimüslim olup tahminen 200 kadar hane de Müslümanlardan oluşur. Camileri oldukça güzel, cemaatleri de nazik mizaçlı ve sevgi doludurlar. Buranın Müslüman ahalisi tüm namaz vakitlerinden önce, farz namazlarını kılmadan kendilerine mahsus "Rumiyâne" makam ile Allah'ı Esmâ-i Hüsnâ'sı ile tevhid edip zikrederler. Burada Bektaşî ve Halvetî tasavvuf geleneklerine bağlı şeyhler, âlimler ve dervişler halka vaaz edip Kur'an-ı Kerim'i tefsir ederler.

Seyyid İbrahim Hanîf, Livadya'da bulunduğu zaman buranın âlim ve şeyhlerinden biri olan Mevlâna Velîyüddin Baba'nın zikir ve sohbet meclisinde bulunarak onların yaptığı dua ve salavatları eserine harfiyen kaydeder. Şaire göre Arapça, Farsça ve Türkçe karışık bir şekilde yapılan, şeker ve süt kadar lezzetli olan bu zikir, bunların tüm dergâhlarında, zikir meclislerinde her zaman tekrar edilir. Şair burada Hacı Bektaş-ı Velî'yi övdüğü şu kıt'ayı kaleme alır:

“Hâcî Bektâş-ı Velî sırr-ı Hüdâ'dur bî-şek
Dem ü devrânı **Hanîf** cümle laîf ü bî-cenk
Feyz-i tecrîd iledür dergeh-i Mevlâ'ya vüşül
Böyledür deydene-i pîr-i tarîk gerçek”
(Nakd-i Gayret-i Hanîf, v. 16a)

Seyyid İbrahim Hanîf burada yazdığı birkaç gazel, naat ve münacaat gibi manzumeler ile buradaki sözlerini noktalar.

Kafile, 3 Haziran 1789 Çarşamba günü, yani Ramazan-ı Şerif'in dokuzuncu günü Livadya'dan diğer bir menzil olan İzdin'e doğru hareket eder. İzdin, Osmanlılar zamanında (1424-1832) Eğriboz sancağına bağlı bir kaza'nın merkeziydi. Bu dönemde İslamî karakterin ağırlıklı olduğu şehirde XIX. yüzyılın başına kadar Müslüman nüfus, çoğunluğu oluşturuyordu. İzdin, Osmanlı dönemi boyunca küçük bir ticari ve idari merkez konumunda olmuştur. 1832'de Yunanlılar bağımsız bir devlet olarak ortaya çıktıktan sonra İzdin bu devletin sınırları içinde kaldı (Kırel, 2001: 505). Seyyid İbrahim Hanîf bu yolculuk esnasında “Gazel-i Tarz-ı Münâcât” başlığı ile 3 beyitlik bir manzume kaleme alır.

Kafile selamet ve emniyet içerisinde dokuz saatte güzel bir şehir olan İzdin'e varır. Burada Dergâh-ı Mualla Kapıcıbaşlarından Refetlü Yusuf Beyzade Osman Bey adlı bir zatın misafiri olup istirahat ederler. Kafile, cülusun ve fermanın tebliğinden sonra 5 Haziran 1789 Cuma günü buradan da ayrılır. Ayrılma esnasında

Hanîf, “Gazel” ve “Münacat” “Medihe-i Sultan-ı Kâinat” başlıklı üç manzume daha yazar.

Kafile, Çatalca istikametinde seyrederken yol üzerinde bulunan Yenişehir’e varır. Yenişehir; günümüzde Larissa adıyla bilinmekte, bir liman şehri olan Volos’un 50 km. kuzeybatısında, Tesalya ovasında yer almaktadır. Osmanlı döneminde (1386-1881) elliden fazla camisi, önemli bazı medreseleri ve pek çok tekkesiyle imparatorluğun Avrupa’daki en büyük on şehri arasında bulunuyordu (Kırel, 2013: 473). Seyyid İbrahim Hanîf ve beraberindeki heyet burada bulunan Mevlevihane’yi ziyaret ederler. Ertesi gün de şehirde bulunan türbe ve ziyaret yerlerine uğrarlar.

Yenişehir’den hareket ettikten sonra yolda Sultansuyu adıyla meşhur olan ve büyük bir dağdan kaynağını alan, soğuk, güzel sudan içerler. Buradan da günümüzde Yunanistan’ın Orta Makedonya Bölgesi’nde bulunan bir şehir olan Katerin’e giderler. Katerin’de Dergâh-ı Âli Kapıcıbaşlarından Halil Ağa’nın evinde dinlenirler. Şair, Çatalca ve Yenişehir’de “Na’t-ı Şerif”, “Gazel” ve “İlahî” başlıkları altında 3 manzume kaleme alır.

Kafile, Katerin’den sonra Baba Derbendi adlı mevkide bir saat istirahat eder. Yenişehir ile Baba Derbendi arası düz bir ova ve mümbit bir zemindir. Bu mesafede bazı yerleşim yerlerine, çok güzel ve bakımlı çiftliklere, kasaba tarzında bazı mekânlara ve ırmaklara, özellikle Çınarlaraltı adıyla meşhur olan mevkiden akan memba sularına, Yenişehir’den akan Küstem Suyu diye bilinen ırmağa da rastlanır.

Baba kasabasında metfun bulunan Hasan Baba adlı evliyanın türbesi ziyaret edildikten sonra burada bulunan iskeleden kendilerini hazırda bekleyen küçük bir kayık vasıtasıyla Selanik’e doğru harekete geçip bir günün sonunda selamet ile Selanik kıyılarına ulaşırlar. Selanik, günümüzde Thessaloniki olarak anılmakta olup Osmanlı coğrafyacılarcına “İstanbul’un bir parçası”, Yahudiler tarafından ise “şehirlerin anası” diye tanımlanır. 1912’ye kadar çeşitli ve çok kültürlü nüfusu ile kozmopolit bir özellik göstermiş, XIX. yüzyılda Tuna üzerindeki Rusçuk ile birlikte imparatorluğun en modern şehri olmuştur (Kırel, 2009: 352).

Seyyid İbrahim Hanîf’in gözlemlerine göre Selanik, her türlü tüccar ve bezirgânın içinde bulunduğu içi acayip sanat eserleri ile dolu bir şehirdir. Burada her cinsten kâfir, gayrimüslim, eşkıya ve bunların hemen yanı başında ve karşılarında da camiler, tekkeler, nice hayırlı ve iyi insanlar da görülür. Selanik Kalesi’nin dışında Allah dostlarının, âşıklarının toplandığı büyük bir Mevlevîhane bulunur. Bu Mevlevîhane’nin şeyh ve dervişleri oldukça zarif ve ince ruhludurlar. Mevlevîhane’nin içinde Kerim Dede adlı bir zatın türbesi bulunmaktadır. Bu zat, aynı zamanda Selanik Mevlevîhanesi’nin ilk şeyhidir.³ Kafile burada iki gün kalır, ziyaret ve ticaretlerini yaparlar.

Selanik şehri kalenin dışında kurulmuştur. Şehrin etrafı verimli topraklarla çevrilidir. Şehrin sakinlerinin çoğunluğu Yahudi ve Frenklerden oluşur. Şehrin askerlerinin çoğu da eğlenceye, sefahete ve dumana meyillidirler. Şehrin ehl-i namusu dahi diyarlarından hoşnutturlar. Şair burada da bir gazel, bir de na’t-ı şerif yazar.

³ Selanik Mevlevîhânesi hakkında daha detaylı bilgiler için bk.: Parlak, C . “Selanik Mevlevîhânesi (Evkâfi ve Yönetim Sorunları)”. Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi 5 (2019): 47-76.

Selanik'ten Linekza'ya üç saatte geçilerek burada biraz istirahat edildikten sonra 17 Haziran 1789'da yani ramazanın on yedinci gününde bir karşılama merasimi eşliğinde Kiliseli kasabasına varılmıştır. Şair burada da aşağıda matla beyti verilen gazeli yazmıştır:

“Ayn-ı ‘ibretle bu ellerde nazır kıl yâre

Vaşl-ı cānān iledür derd-i derūna çare”

(Nakd-i Gayret-i Hanîf, v. 20a)

Kiliseli kasabasından ayrıldıktan sonra kabile, bir başka menzilleri olan Orfan kasabasına varır. Bu kasaba bir yüce dağ üzerine kurulmuş olup burada bulunan kalenin önünde geniş bir meydan vardır. Kasabanın etrafı Müslüman ahalinin oturduğu köyler ile çevrili olup her köyde nurlu birer cami bulunur. Kasabanın havası oldukça güzel, güzelleri zarif, çevresi temizdir. Şair, bu kasabayı epey sevmiş olacak ki kasaba için aşağıdaki gazeli kaleme alır:

“Dil ālüfte-i ‘aşk-ı şafāya bir zaman-ı yārān

Temāşā-gāh-ı hūsn-i ān idi her dilber-i Orfan

Havāsı hūb ü dilkeş dilberi ammā yanar āteş

İderler ‘āşıkā hūş beş nihānı gānzeler her ān

Görünce ol şafā-cū dilber-i nev ülfeti gitdi

Derūn-ı ‘āşıkāndan hāşyet-i bed mest-i çeşmān

Şafā-yı hātır aldı sīne fer pālūde tenlerden

Ġidā-yı cān buldı şimdicek üftāde-i hırmān

Hanîfā feyz-i ‘aşk-ı dil-rübādan oldı berceste

Mişāl-ı āb-ı hayvān işte bu nazm-ı şafā-efşān”

(Nakd-i Gayret-i Hanîf, v. 21a)

Orfan ahalsinin özellikle eşrafi dünya hayatının zevklerinden tat almasını oldukça bilen, ticareti seven insanlardır. Öyle ki kalender meşrep ve dünyaya beş para ehemmiyet vermeyen dervişler dahi bu diyara uğrasalar bir aya kalmaz onlar da buradaki halkın ahlakını benimseyerek dünya mal ve mülküne meylederek onlara benzeyeceklerdir.

Kabile, Orfan'dan sonra günümüzde Yunanistan'ın Doğu Makedonya ve Trakya Bölgesi'ne bağlı Pangaio belediyesinde bulunan bir köy olan Previşte'ye doğru hareket ederler. Buraya ulaşmak kafilenin altı saatini almıştır. Burada bir iki saat istirahat ederler.

Kafile, Previşte'den sonra suyu ve havası eşsiz, gönül süsleyen kalesi denize nazır olan Kavala'ya ulaşmıştır. Kavala, günümüzde Ege denizinin kuzey sahilinde, Selanik ile Dedeğaç (Alexandropolis) arasında bulunan, Osmanlılar tarafından kurulmuş bir şehirdir. Tarih boyunca İstanbul-Selanik arasında ulaşım yolları üzerinde yer alan, konumu, kalesi, limanı ile önemli bir şehirdir. İlk çağlardan günümüze kadar ulaşabilen tarihî ve kültürel zenginliklerinin yanı sıra, doğal çekicilikleri ile de turistik potansiyeli olan bir merkezdir (Kınel, 2002: 60). Şair burada da aşağıda matla beytini verdiğimiz gazeli kaleme alır:

“Âb-ı çeşmüm rû-yı zerd üzre revân olsun da gör

Cûy-ı ‘aşkı sevdiğüm vaqt-i hazân olsun da gör”

(Nakd-i Gayret-i Hanîf, v. 22a)

Kavala'dan sonra oldukça güzel bir kasaba olan Yenice'ye geçilmiştir. Günümüzde Yunanistan'ın Batı Trakya bölgesinde bulunan bu tarihî kasaba, Yenice-i Karasu olarak da bilinir. Trakya'daki en büyük ve en önemli Osmanlı eserleriyle donatılmış olan kasaba, 1371-1912 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin bir parçasıydı. XIX. yüzyıla kadar da büyük bir kazanın idari ve ticari merkezi durumundaydı (Kınel, 2013: 443). Seyyid İbrahim Hanîf ve beraberindeki heyet burada bir gece konaklamıştır. Kafile buradan da Bor Kalesi ve Kıptiyan Kalesi'ni de geçtikten sonra Gümülcine civarında bulunan Karasu'ya yakın bir yerde, meyvesi bol olan bir dut ağacı altında durarak istirahat edip bu dutlardan yemişlerdir. Burada da şair bir “Na't-ı Şerif” kaleme alır. Kafile buradan da Karasu İskeleyi'nde hazır bulunan bir küçük kayık ile Gümülcine'ye geçmiştir.

Yunanistan'ın Trakya kesiminde eski bir Osmanlı kasabası olan Gümülcine günümüzde dahi birçok camii, kalabalık Türk nüfusu ve Pomak azınlığı ile Batı Trakya Müslümanlarının dinî ve kültürel merkezi olarak bilinir (Kınel, 1996: 268). Şairin ifadelerine göre Gümülcine bir hayli büyük ve oldukça gelişmiş bir şehir olup içinde camiler, hamam, büyük konak, güzel ve bakımlı bahçeleri ile gönle ferahlık veren bir diyardır. Kafile bu menzilde merhum Gümüş Ağa adlı bir zatın büyük masraflar ile heyecanla yaptırdığı güzel ve gönül süsleyen bir köşkte birkaç saat dinlenir.

Kafile Gümülcine'den Makri'ye doğru hareket eder. Makri, günümüzde Yunanistan'ın Doğu Makedonya ve Trakya Bölgesi'ne bağlı Dedeğaç belediyesinde bulunan bir köydür. Makri kasabası Ege Denizi kıyısında Dedeğaç'ın batısında deniz kenarında cana can katan, ruhu süsleyen çok güzel bir yer olup etrafı bereketli arazilerle çevrilidir. Makri'ye doğru giderlerken yollarının üzerinde bulunan ve Hazreti Peygamber'in soyundan geldiğine inanılan Çakır Baba adlı bir zatın türbesi ziyaret edilir. Daha sonra seher vaktinde dağlardan, ovalardan geçilerek Makri kasabasına varılınca şair, burada Makri kasabasını övdüğü aşağıda verilen gazeli yazar:

“Gazel

Bi-ḥamdillâh erişdi cism ü câne mâye-i şîḥḥat

Göründi ḡurbet illerde o nûr-ı dîde-i şoḥbet

Felekde devlet oldur izzet oldur inbisâf oldur
Vücüd-ı âdemi ancak bula nev-ķuvve-i behcet

Havâsı dil-fezâdur Makri'nün dilberleri nâzik
Şuyunda gerdiş-i peymâne-i yek-reng-i pür-ışret

Eder her dilberi uşşâķ-ı nâlânı hemân ĥandân
Küşâd oldukça birden sîne-i bî-kîne-i ülfet

Edince būs-ı la'lı-ı nâbını sermest olup ĥâme
Hanîf-âsâ bu nazm-ı nev-ķumaşı eyledi der-dest"
(Nakd-i Gayret-i Hanîf, v. 23a)

Şair sohbet ve muhabbet diyarı olan Makri'ye varınca Allah'a şükreder. Burası âdeta cisim ve cana can katacak kadar güzel olup gurbet illerdeki ışıktır. Havası, gönle genişlik verir, dilberleri de oldukça nazik olup saf sinelerini, gönüllerini açiverince inleyip ağlayan âşıkları hemen sevindirip güldürürler. Suyu da âdeta gönle sarhoşluk verecek bir içim şaraptır.

Kafile birkaç saat Makri'de istirahat ettikten sonra Meriç nehrine bakan bir tepede ve bugün Dedeâķaç'tan Türkiye sınırında İpsala'ya ulaşan otoyol üzerinde bulunan küçük bir kasaba olup Osmanlılar döneminde (1358-1912) Türk-İslam hayat tarzının hâkim olduğu önemli bir yer ve büyük bir kaza merkezi olan Ferecik kasabasına, buradan da Keşan'a hareket eder.

Ferecik ve Keşan birbirine oldukça yakın iki kasabadır. Bu kasabaların ahalisinin ilginç bir edası olup garip kıyafetleri vardır. Ayrıca yiğitçe, mertçe bir konuşma tarzına sahiptirler. Her iki kasabanın da çok güzel camileri, hamamları ve evleri vardır. Hanîf, burada "Gazel", "Na't-ı Şerif", "Münacât", "Mediha-i Şah-ı Nakşîbend" başlıkları altında manzumeler kaleme alır.

Kafilenin Keşan'dan sonraki menzili Malkara'dır. Buraya at sırtında ramazan ayının yirmi üçüncü gecesinde yani 17 Haziran 1789'da varılır. Şair burada da "Na't-ı Şerif", "Niyaz", "Na't-ı Nebevî Aleyhisselam" başlıkları ile üç manzume daha yazar.

Malkara'dan altı saat uzaklıktaki Develi köyüne gelindiğinde kafile geceyi bu köyde istirahat ederek geçirir. Seher vakti buradan İnecik köyüne ve altı saat sonra da Tekirdağ'a ulaşırlar.

Tekirdağ, lebideryada kurulan içinde binlerce cami, mescit, hamam, tekke, zaviye, han, dükkân ve güzel evlerin bulunduğu koca bir şehir olup çok lezzetli bir suya sahiptir. Kafile burada bir gece istirahat ettikten sonra yine bir seher vakti hızlı bir küçük kayık ile denizi temaşa ede ede yola çıkmıştır. Bu deniz yolculuğu

esnasında da şair; “Na’t-ı Şerif”, “Niyaz”, “Gazel”, “Na’t-ı Resul Aleyhisselam”, “Diğer Mediha-i Nebevî Aleyhisselam” başlıkları altında şiirler yazmıştır.

Kafile, bu uzun ve yorucu seyahati ramazanın yirmi beşinci günü yani 19 Haziran 1789’da bir seher vakti İstanbul’un Bab-ı Cedid-i Birun İskeleyi’ne vararak noktalamıştır.

SONUÇ

Klasik Türk edebiyatında sayısı oldukça az olan menzil-nâmelerin bir örneğini de XVIII. asır şairlerinden Seyyid İbrahim Hanîf yazmıştır. Seyyid İbrahim Hanîf, 1789 yılında III. Selim’in I. Abdülhamid yerine tahta geçmesi münasebetiyle bu saltanat değişikliğini Eğriboz ve Karlıeli sancaklarına resmî olarak bildirmek görevi ile Rumeli’ye yaptığı seyahati menzil-nâmesinde detaylı bir şekilde anlatmıştır. *Rumeli Menzil-nâmesi*, şairin *Nakd-i Gayret-i Hanîf* adlı eserinin ilk bölümünde yer almaktadır. Eser Hanîf’in seyahat ettiği güzergâhlarda bulunan menziller arasındaki yerleşim yerlerinin isimlerini barındırması, menziller hakkında tanıtıcı ve orijinal bilgiler vermesi ve bir yolculuğu detaylıca tasvir etmesi açısından önem arz etmektedir.

Eser incelendiğinde şairin hemen hemen uğradıkları her menzile dair mensur olarak bilgi verdiği, zaman zaman da bu mensur parçalar arasına manzum parçalar ilave ettiği görülmektedir. Dolayısıyla eser, çoğunlukla nesir olmakla birlikte bu nesir parçaları arasında şiirlere de yer verilmesi itibariyle söz konusu eser “manzum-mensur” karışık olarak yazılan menzil-nâme olarak değerlendirilebilir.

Mensur parçalarında sade bir dil ve akıcı bir üslubun kullanıldığı eserde canlı hayat manzaraları kendini hissettirir. Ancak şairin, manzumelerinde Arapça ve özellikle Farsça terkipleri çokça kullandığı ve daha süslü, sanatlı bir dil tercih ettiği görülmektedir.

İstanbul, Eğriboz Adası, Atina ve Selanik, Tekirdağ güzergâhındaki 25 menzil hakkında bilgi veren şair, birkaçı dışında zikrettiği menzillerin çoğu hakkında ayrıntılı tavsiflere yer vermiştir. Aynı zamanda seyahatname özelliği de gösteren eserde yer yer menzillerin sahip oldukları tarihî, kültürel ve coğrafi özellikler hakkında da önemli bilgilere yer verilmiştir. Daha çok hac seyahatleri güzergâhındaki menzillerin anlatıldığı menzil-nâmelerin yanı sıra farklı bir güzergâhtaki menzillerin anlatıldığı *Rumeli Menzil-nâmesi*, yazıldığı türe farklı bir örnek teşkil etmesi bakımından önemlidir.

Bu makale ile şairin *Nakd-i Gayret-i Hanîf* adlı eseri tespit edilerek tanıtılmıştır. Yazıldığı dönemin ve anlatılan coğrafyalardaki toplumun sosyal, kültürel ve edebî değerlerini yansıtan ve menzil-nâme türüne bir örnek teşkil eden *Rumeli Menzil-nâmesi* üzerine yapılan bu çalışmayla birlikte hem bu edebî gelenek içerisinde telif edilen ve farklı nedenlerle henüz gün yüzüne çıkamamış pek çok meçhul eserden biri daha tanıtılmış hem de daha önce yayınlanmamış bir menzil-nâme literatüre kazandırılmıştır.

KAYNAKÇA

- Akpınar, Cemil (1997). Hanîf İbrâhim Efendi. *İslam Ansiklopedisi*, C.16, s. 253-254. İstanbul: TDV Yayınları.
- Aktepe, M. Münir (1998). “Abdülhamid I”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.1, s. 213-216. Ankara: TDV.
- Armağan, A. Latif (2000). “XVIII. Yüzyılda Hac Yolu Güzergâhı ve Menâziller” *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, XX, 73-118.
- Çınarcı, Mehmet Nuri (2007). *Şeyhü'l-İslam Arif Hikmet Bey'in Tezkiretü's-şu'arâsı ve Transkripsiyonlu Metni*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi.
- Fatin Dâvûd (2017). *Hâtimetü'l-Eş'âr (Fatin Tezkiresi)*, Haz. Ömer Çiftçi, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Halaçoğlu, Yusuf (1981). “Osmanlı İmparatorluğu'nda Menzil Teşkilatı Hakkında Bazı Mülahazalar” *Osmanlı Araştırmaları*, 2, 123-132.
- Kaplan, Yunus (2020). “Klasik Türk Edebiyatında Manzum Menzil-nâmeler ve Fethî'nin 'Vasf-ı Menâzil' Adlı Hac Menzil-nâmesi” *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (49), 149-175.
- Kiel, Machiel (1996). “Gümülcine”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. 14, s. 268-270. Ankara: TDV.
- Kiel, Machiel (2001). “İstefe”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. 23, s. 312-314. Ankara: TDV.
- Kiel, Machiel (2001). “İzdin”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. 23, s. 505-506. Ankara: TDV.
- Kiel, Machiel (2002) “Kavala”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 25, s.60-62. Ankara: TDV.
- Kiel, Machiel (2003) “Livadya”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 27, s.197-198. Ankara: TDV.
- Kiel, Machiel (2009) “Selanik”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 36, s. 352-357. Ankara: TDV.
- Kiel, Machiel (2013) “Yenice-i Karasu”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.43, s. 443-445. Ankara: TDV.
- Kiel, Machiel (2013) “Yenişehir”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 43, s. 473-476. Ankara: TDV.
- Nakd-i Gayret-i Hanîf*, Medine Ârif Hikmet Kütüphanesi Türkçe Yazmalar, No: 257/811.
- Özcan, Nurgül (2011). “Seyyid İbrâhim Hanîf'in Siyer-i Nebî'si” *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2011 (23), 171-186.
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. II. Ankara: MEB Yayınları.

Parlak, Cengiz. (2019). “Selanik Mevlevîhânesi (Evkâfî ve Yönetim Sorunları)” *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi* 5, 47-76.

Parlakkılıç, Ayşe. (2013). *Seyyid İbrahim Hanîf'in Menazilü'l-Haremeyn'i (İnceleme-Metin)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sak, İzzet ve Çetin, Cemal (2005). “XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Hac Menzilleri” *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 19, s. 199-260.

Şemseddin Sâmi (1999). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.

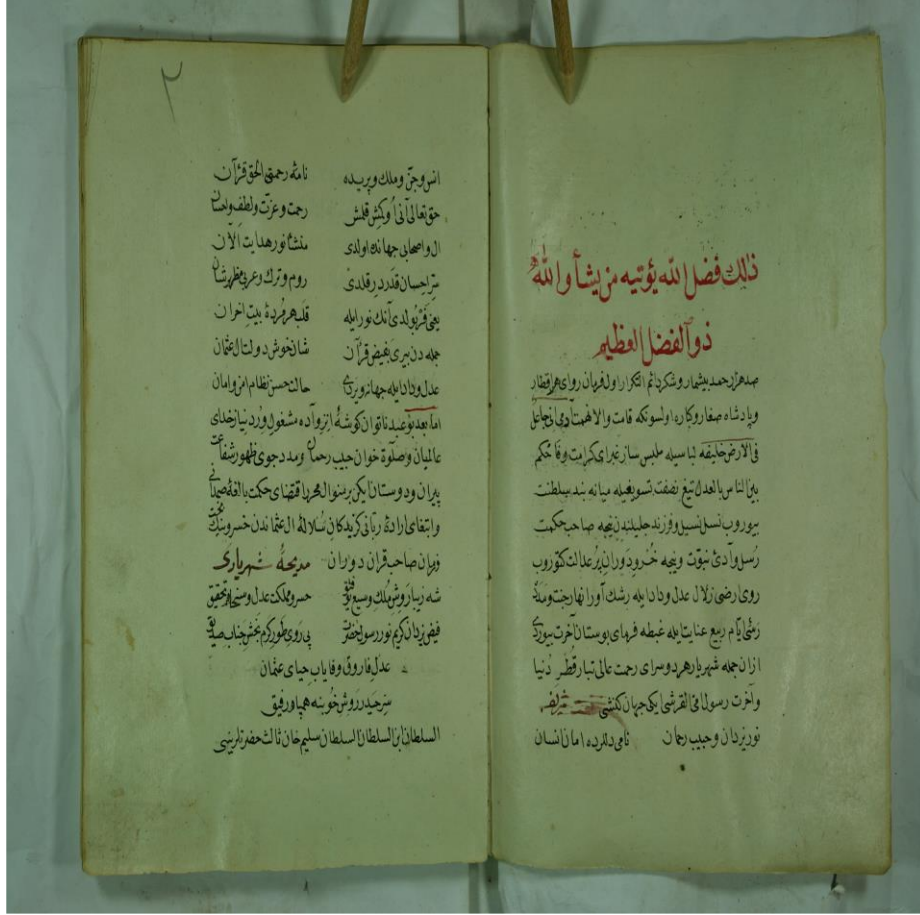
Turay, Esra Doğan (2017). “Anadolu Hac Güzergâhı: Antakya Menzili” *Kadim Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 1, S. 2, s. 109-124.

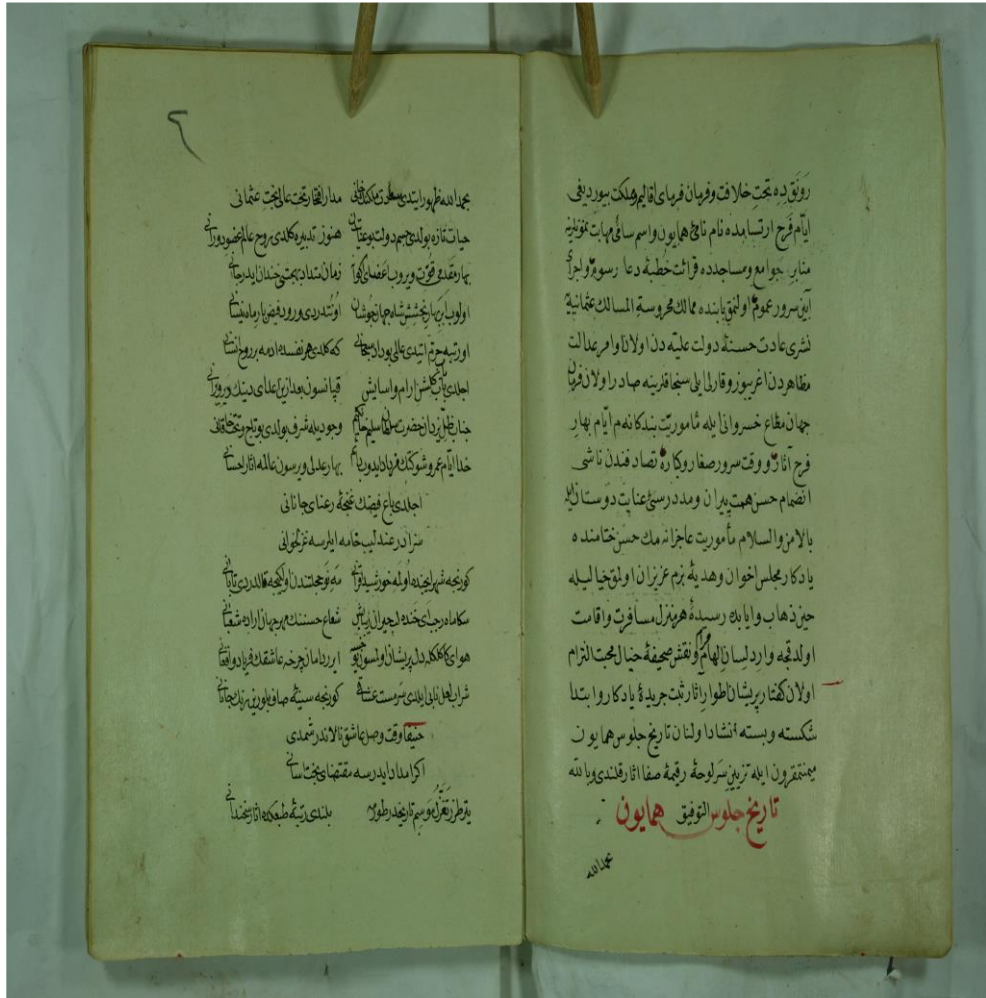
Yıldız, Sümeyye (2011). *İbrahim Hanîf'in Siyer-i Mekki'si (İnceleme-Tenkitli Metin-Tıpkıbasım) (Varak: 1-62)*, [Yayımlanmamış doktora tezi]. Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çatışma beyanı: Makalenin yazarı bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkisi bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Destek ve teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Ek: Eserden Örnek Sayfalar:

روئوده تحت خلافت و فرمان فرمای قاهر و ملک بوردی
 ایام فرج ارتسایده نام نایح هایون واسم سالی مہات توفیق
 منابر جوابع و مساجدہ قرائت خطبہ دعا رسوہ و لجر
 این سرور عوم اولوق باندہ مالک و موسیٰ المسالک عثمانیہ
 لشری عادت حسنتہ دولت علیہ دن اولان امر عدالت
 مظاہر دن اغر سوز و قارلی ای سجا فرتنہ صادر اولان فرما
 جهان مطاع خسروانی بلہ ماموریت بندک انہم ایام بہار
 فرج انار و وقت سرور صغار و بکارہ تصاد بقدر ناشی
 انضمام حسن ہمت پیران ومدد رسوخ عنایت دوستانی
 بالامن و السلام ماموریت عاجزانہ مک حسن ختامندہ
 یاد کار مجلس اخوان و ہدیہ بزم عزیزان اولوق خالیہ
 جن ذہاب و ابا بک رسیدہ ہر نزل مسافرت واقامت
 اولدغہ وارد لسان انہام و گفتن صحیفہ خیال محبت التزام
 اولان کھنار ریشان اطوار انار ثبت جریڈہ یاد کار و استلا
 شکستہ و بستہ انشادا و لسان تاریخ جلوس ہمایون
 بہتقدرون ایلہ ترین سر لوحہ رقمہ صفا انار قلندی و اللہ

تاریخ جلوس التوفیق هایون

عبداللہ

6

عبداللہ طرہ راستہ سطر تکلف مدال تقارحت عالیجت عثمانی
 حیات تازہ بولمچہ دولت بعتت ہنوز ندیریکدی وچ عالم حضور
 بہار فکرت و ورور و عقل کوی زمانہ تبادیل جتن خان ایدر
 اولوب بہار پنج ششہ جہان جوش اولنددی و رور فضا ایدر
 اور بے بیعت آیدنی عالی بولدی ککلیتہ ہر شہہ اہرہ بر و بیعت
 اجلی ای کیش ارام و اسایش قیاسول ہلان علی دیک و ویر
 جانی ایزد انضرت علی سلیمان و جودیلہ شرف بولدی و بیعت
 خدا ایام ہر و شوکتہ فریاد بولدی بہار عدلی و رسون عالمہ انار
 اجمل علیغ فضیل فتحہ رعنا جانانی
 سزاد رعند لیب خانہ ابرہہ فرغیولی
 کونجہ شرفیچہ اولمہ نور شرفیچہ مہ و محبت دل ایچہ علی اللہی تالی
 سکاماد جی خندہ لعل الیال شفاع حسنک بہر جہاں ارا شفق
 ہوا کاکلہ دلہ ریشان اولسون اورد اما اچرہ عاشقہ فریاد اللہ
 شرا لعل الی اللہی برست عشقہ کونجہ سببہ جا و بولور بہار جہا
 حنیفا وقت و صبر عاشقہ لاندہ رنمدی
 اکرامدان ایدر سہ مقہنا جنت سنا
 یطر زرقان و ہم تاریخ طول بلندی طبعکہ انار جہا

اوشاهك همس او شكي بو قدر خفته ركائنه والالوسون همس خسته
عاشانه شامسه در پوسه صوف جهانك قيرمان خسرو والالوسون
شعاع افتاب دولتي عالموزنوسون دوشمه كونا اعلاب بفتح براند
سليقني ناك اولو فتح مالكه ايدتسجيره همس خسته همس
جلوسه سانه سانه سانه سانه سانه سانه سانه سانه سانه
فروصه دولتي اولونك فخرنك حقا سايدينه همس خسته همس
كلوب بجهه بجهه بجهه بجهه بجهه بجهه بجهه بجهه بجهه

تذکره

تذکره جهانك قيرمان خسرو والالوسون
دعائتصوكره دوشده صرع دكره بانه
شراسطان سببه اوله تاج جهانك

تذکره

وقتا كه غره غرایه شجایا اوج عالمده هنوز لمان ایتدیكى
لیا لدن لیا جمعه ده تدارك واستیجار اولمان بیخه قانیبه
آن خیراقراند طوطیانه عامه جوارند جویچی اسکیند
فك وندا قامت و جلب رسحرکتایدوب بسم الله بجهه
و فریبها ادری اغفور رحیم ایت جلیلا تعظیم زبان
الذی

ارای دلعبودیت ندم قلنه رق بجهه سفیده شراعتکشی
عزیمت و موافقت هوا و یکجانب و طرفه عطف نكاه سیر
و نماشا ایدرك انکرون و انکجه ده ساحل کلبو لیه
لنکراندا زقار و درحال طشوه خروج ایله قی و فورمانک
نورمجی درون عاشقانه مده طرا زحقیقت و هوس
زیارتی سرجهاد قازمده حاکم وقت فوست اولان هادح
ذات یاک احمدی و اصل سیرت لاجاز سردی نظرداری
منظومه محمدي سلطان العارفين و بها ان الواصله هولانا
یا ربی زاده مجدلی الدیا قندی قدس سره العزیزنا بلمنك
مدفون خسته غفران اولد قری زیه لطف و شریفه لرینه
واروب صلوة احشام جماعت سلسله بعد الختام هر انجز
واقفقا روینا زقار شبار ایله خاکا کلرینه رخسوده طوبیت
و فیم فخر قریله بنت جریده کرامت بیورد قری کاب مجدیبه
دخی منظور نظریعت و حسرت دیار باهر الانوار عشق الهیدن
ناشی کانون درون خلوص شوی نرند ان ظهور ایدن ناره آه
جهان سوزیمینك ورق فوزیمینكنا و لدی قوتاس قر
قیاس رؤیت اولنوب بو نیاز نامه دل بیقرار تقدیم حضور